

Frédéric Gros

WANDELEN,
een filosofische gids

Vertaald door
Liesbeth van Nes

2013
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Wandelen is geen sport

Wandelen is geen sport.

Sport is een kwestie van techniek en van regels, van scores en competitie; en er is een hele opleiding voor nodig: je moet de houdingen kennen, de juiste bewegingen trainen. En dan, veel later, komen improvisatie en talent pas aan bod.

Sport is een kwestie van scores: op welke plaats sta jij? Wat is je tijd? Wat is de uitslag? Altijd weer die strijd tussen winnaar en verliezer, net als in de oorlog – er zijn overeenkomsten tussen oorlog en sport waar de oorlog eer mee inlegt en de sport niet: van respect voor de tegenstander tot haat jegens de vijand.

Sport gaat natuurlijk ook over afzien, inspanning prettig vinden, discipline. Het is ethiek, werk.

Maar het is bovendien een materiële zaak, parades, spektakel, een hele markt. Het gaat om presteren. Sport biedt ruimte voor enorme door de media gecoverde evenementen waarvoor consumenten van merken en beelden te hoop lopen. Het geld dringt de sport binnen om de mens van zijn ziel te beroven en de geneeskunst om hem een kunstmatig lichaam te bezorgen.

Wandelen is geen sport. De ene voet voor de andere zetten is kinderspel. Als wandelaars elkaar ontmoeten, gaat het niet over uitslagen of cijfers: je zegt langs welke weg je bent gekomen, welk pad een mooier landschap biedt, welk uitzicht je hebt vanaf dat ene voorgebergte.

Er is heus wel geprobeerd een nieuwe markt van accessoires te creëren: revolutionaire schoenen, onvoorstelbaar goede sokken, doelmatige rugzakken, ideale broeken... Er wordt wel geprobeerd een sportieve instelling te introduceren: men wandelt tegenwoordig niet meer, maar 'doet aan trekking'. Er worden slanke stokken verkocht waardoor de wandelaars op vreemde skiërs lijken. Maar dat loopt zo'n vaart niet. Dat kan zo'n vaart niet lopen.

Om te vertragen is er nooit iets beters verzonnen dan wandelen. Om te wandelen heb je alleen maar twee benen nodig. De rest is onzin. Wil je sneller? Ga dan niet wandelen, maar zoek iets anders: rijden, skiën, vliegen. Maar ga niet wandelen. En als je wandelt, is er maar één ding dat telt: de intensiteit van de hemel of de schittering van het landschap. Wandelen is geen sport.

Maar als de mens eenmaal overeind is, kan hij niet stil blijven staan.

Vrijheden

In de eerste plaats biedt wandelen, al is het maar een eenvoudig ommetje, de vrijheid van de time-out: de last van de zorgen van je afwerpen, een tijdlang je bezigheden vergeten. Je kiest ervoor je bureau thuis te laten, je gaat de deur uit, flaneert, denkt aan iets anders. Tijdens een trektocht van een aantal dagen wordt het gevoel je los te maken sterker: je ontsnapt aan de moeilijkheden van het werk, je bevrijdt je van het keurslijf van je gewoontes. Maar waarom zou wandelen beter werken om die vrijheid te ervaren, dan een verre reis? Je krijgt nu even hard te maken met een soort keurslijf in de vorm van allerlei narigheid: het gewicht van de rugzak, de lengte van de etappes, de onzekerheid van het weer (er dreigt regen, storm, een drukkende hitte), de vrij primitieve overnachtingsgelegenheden, allerlei pijntjes... Maar alleen wandelen kan ons bevrijden van ons idee van wat onontbeerlijk is. Dat neemt niet weg dat wandelen bij uitstek een wereld van dwang blijft. Om bij een bepaalde berghut te komen moet je een aantal uren wandelen, en navenant veel passen maken; improviseren is maar beperkt

mogelijk, want het zijn geen lanen in een tuin waar je doorheen loopt en je mag je op kruispunten niet vergissen, of je moet er zwaar en onmiddellijk voor boeten. Wanneer er mist in de bergen komt opzetten of de regen met bakken uit de hemel begint te vallen, moet je doorgaan, verdergaan. Voedsel en water zijn onderwerp van ingewikkelde berekeningen, toegepast op het traject en de aanwezige bronnen. En dan heb ik het nog niet over het gebrek aan comfort. Het wonderlijke is dat je niet *desondanks* gelukkig bent, maar juist *daardoor*. Ik bedoel dat je doordat er geen grote keuze op het gebied van eten en drinken is, doordat je onderworpen bent aan het stomme toeval van wat voor weer het is, en je alleen op de regelmaat van je voetstappen kunt rekenen, opeens inziet hoe afhankelijk je normaal gesproken bent van de overvloed van wat er wordt aangeboden (aan koopwaar, transportmiddelen, internetaansluitingen) en de toegenomen mogelijkheden (om te communiceren, te kopen, te reizen). Al die schijnbare mogelijkheden tot vrijheid op microniveau leiden alleen maar tot versnelling van het systeem, wat mij nog meer een gevangene maakt. Alles wat me van tijd en ruimte bevrijdt, levert me juist uit aan de snelheid.

Voor wie er geen ervaring mee heeft, lijkt de simpele beschrijving van wat wandelen inhoudt, al snel dwaasheid, verstandsverbijstering, vrijwillige slavernij. De reden daarvoor is dat de stadsmens spontaan in termen van ontberingen denkt over iets wat voor mij als wandelaar een bevrijding blijkt te zijn: ik zit

niet meer gevangen in het web van constante uitwisselingen, ben niet langer meer een kleine knoop in het netwerk dat informatie, beelden en producten verspreidt; ik realiseer me dat al die dingen alleen maar realiteit en belang bezitten als ik ze die verleen. Mijn wereld stort niet in als ik niet online ben, sterker nog, al die verbindingen lijken me opeens een zware, verstikkende, te strak aangetrokken strop.

Dan is vrijheid een hap brood, een slok koud water, een weids landschap.

Maar ook al geniet ik van die vrijheid als time-out en ben ik blij te vertrekken, ik ben ook weer blij thuis te komen. Het is geluk tussen haakjes, gespijbelde vrijheid van een dag of een paar dagen. Er is niets werkelijk veranderd als ik thuiskom. En de verlammingen van daarvoor nemen weer bezit van me: snelheid, mezelf en anderen vergeten, opwinding en vermoeidheid. De oproep van de eenvoud heeft even lang geduurd als het wandelen: 'De frisse lucht heeft je goed gedaan.' Kortstondige vrijheid, en ik dompel mezelf weer onder.

De tweede soort van vrijheid is agressiever, rebelser. De eerste soort vrijheid biedt me in mijn bestaan slechts een tijdelijke 'offline': ik ontsnap voor een paar dagen aan het netwerk en ik ervaar op verlaten paden wat het is om niet in het systeem te zitten. Maar je kunt ook besluiten om te breken. In het werk van Kerouac of Snyder liggen de oproepen om alles aan je laars te lappen en de weidse natuur in te trekken voor het oprapen: weg met die idiote conventies, de slaapverwek-

kende zekerheid van de muren, de verveling van steeds hetzelfde, de slijtage van de herhaling, de afwachtende houding van de welgestelden en hun afkeer van verandering. Mensen moeten worden aangezet tot vertrek, tot overtredingen, en droom en gekte moeten worden gekoesterd. Het besluit te gaan wandelen (te vertrekken naar verre streken, waar dan ook, iets anders te proberen) beschouwen ze als gehoor geven aan de roep van het wilde (*The Wild*). Onder het wandelen ontdek je de enorme kracht van sterrennachten, van elementaire energie, en je krijgt er vanzelf behoefte aan: het is een onmetelijke energie en je lichaam zit er barstensvol mee. Als je de deur van de wereld achter je hebt dichtgegooid, houdt niets je meer tegen: de stoeppen zuigen zich niet meer aan je schoenen vast (het duizendmaal herhaalde traject terug naar de huiselijke haard). De kruispunten flikkeren als aarzelende sterren en je herontdekt de huiveringwekkende angst van het kiezen, de vrijheid als duizeling.

Dat is wel wat anders dan me uit het kunstmatige leven losmaken voor een paar eenvoudige geneugten, dit is een vrijheid met mezelf en mijn menselijkheid als grens, terwijl de rebelse, me boven het hoofd groeiende natuur in me overstroomt. Wandelen kan tot excessen leiden: een te grote vermoeidheid, waardoor de geest zichzelf kwijtraakt, een te grote schoonheid die de ziel onderuithaalt, een te grote dronkenschap op de toppen boven de passen (het lichaam barst uit zijn voegen). Wandelen wekt uiteindelijk het rebelse, archaische deel in ons: onze behoeften worden primi-

tief en compromisloos, onze opwellingen bezield van een heilig vuur. Wandelen zet ons op de verticale as van het leven, we worden opgestuwd door de bergstroom die precies onder ons opspringt.

Daarmee wil ik niet zeggen dat je al wandelend jezelf zult ontmoeten, alsof het erom zou gaan jezelf terug te vinden, je van allerlei vroegere vervreemding te bevrijden, en je eigen ik, je verloren identiteit te heroveren. Onder het wandelen ontsnap je juist aan het hele idee van identiteit, aan de verleiding iemand te zijn, een naam en een geschiedenis te hebben. Iemand zijn, dat is mooi voor mondaine avondjes waarop iedereen over zichzelf vertelt, dat is mooi voor de divan van de psycholoog. Maar is iemand zijn niet ook een sociale verplichting die ons vastkluistert (omdat we ons gedwongen voelen te voldoen aan het portret van onszelf), een dom verzinsel dat op onze schouders drukt? De vrijheid tijdens het wandelen is dat je niemand bent, omdat het lichaam dat wandelt geen geschiedenis bezit, alleen een oeroude levensstroom. Zo zijn we een dier op twee poten dat voortgaat, niet meer dan zuivere kracht tussen de hoge bomen, niet meer dan een kreet. En je slaakt vaak een kreet onder het wandelen om blijk te geven van je herwonnen dierlijke bestaan. In de enorme vrijheid die werd verheerlijkt door de verscheurde generatie van Ginsberg of Burroughs, in een overdaad aan energie die hun levens wel moest verscheuren en het houvast van de onderworpenen wel moest ondermijnen, vormde het wandelen in de bergen een van de middelen, naast

drugs en alcohol, drinkgelagen en orgieën, waarmee ze de onschuld probeerden te bereiken.

Maar daarin wordt ook een verlangen zichtbaar: wandelen is een manier om te laten zien dat je de rotte, vervuilde, vervreemdende, ellendige samenleving afwijst.

Ik heb Whitman gelezen, weet je wat hij zegt, *Schept moed, slaven en vervult vreemde despoten met afschuw*, hij bedoelt daarmee dat dat de juiste houding voor de zanger is, de Zen Krankzinnigheidsbard van de oude woestijnpaden, zie je, het is alles een wereld vol rugzakdolenden, Dharma Schooiers die niet mee willen doen aan de algemene eis om de productie te verbruiken zodat ze moeten werken om het voorrecht van verbruiken te verkrijgen, al die rotzooi die ze toch niet wilden hebben zoals ijskasten, televisies, auto's, althans van die nieuwe hoogchique wagens, bepaalde haarolies en stankverdrijvende middelen en meer van die afval [...] duizenden of zelfs miljoenen jonge Amerikanen die met hun rugzak rondzwerven...¹

De ultieme vrijheid van de wandelaar komt minder vaak voor. Het is een derde stadium, na de terugkeer naar de eenvoudige geneugten en de herovering van het archaische dier. Het is de vrijheid van de man die van alles afstand doet. Heinrich Zimmer, een van de grote indologen, meldt dat de hindoeïstische filosofie de levensweg in vier etappes indeelt. De eerste is die

van de leerling, de volgeling, de discipel. In de ochtend van het leven gaat het er in wezen om de bevelen van de meester op te volgen, zijn lessen aan te horen, zich aan zijn kritiek te onderwerpen en zich aan zijn normen aan te passen. De leerling ontvangt. Tijdens de tweede etappe is de man volwassen geworden, hij is halverwege zijn bestaan, trouwt, wordt heer des huizes en heeft de verantwoordelijkheid voor een gezin: hij beheert zijn vermogen zo goed als hij kan, draagt bij aan het onderhoud van de priesters, oefent een beroep uit, onderwerpt zich aan sociale verplichtingen en legt die aan anderen op. Hij aanvaardt het dat hij de sociale maskers moet dragen die zijn rol in de samenleving en in het gezin vastleggen. Later, als de kinderen klaarstaan om de fakkel over te nemen, in de namiddag van zijn leven, kan de man zijn sociale plichten, de familietaken en geldzorgen in één keer van zich afwerpen en wordt hij kluizenaar. Dat is de etappe van het 'vertrek naar het bos', waar hij door stille overpeinzing en meditatie moet leren zich vertrouwd te maken met wat sinds alle tijden onveranderd in ons is gebleven en wacht tot het aan onszelf wordt onthuld: het eeuwige ik, dat uitreikt boven de maskers, de functies, de identiteiten, de verhalen. En ten slotte wordt de kluizenaar een pelgrim in wat de eindeloze, gelukzalige zomeravond van ons bestaan moet zijn: een leven dat nu alleen bestaat uit rondtrekken (het is de etappe van de zwervende bedelaar), waarin het eindeloze wandelen zo nu en dan een illustratie is van het samenvallen van het naam-

loze ik met het overal aanwezige hart van de wereld. De wijze heeft dus van alles afstand gedaan. Het is de hoogste vrijheid: die van de volkomen onthechting. Ik ben er niet meer bij betrokken, niet meer bij mezelf en niet bij de wereld. Onverschillig ten opzichte van het verleden en de toekomst ben ik niets anders dan het eeuwige heden waarin alles samenvalt. En zoals in de *Carnets de pèlerinage* van Swâmi Râmdas valt te lezen, wordt op het moment dat we van alles afstand doen, ons alles aangeboden, wordt op het moment dat we niets meer eisen, alles met gulle hand gegeven. Alles, dat wil zeggen, de intensiteit van het bestaan zelf.

Van de volslagen vrijheid die voortkomt uit het afstand doen, is een glimp op te vangen tijdens lange trektochten. Als je al een hele tijd wandelt, komt er een moment dat je niet precies meer weet hoeveel uren er al zijn vergleden en evenmin hoe ver het nog is naar het eind, je voelt op je schouders het gewicht van het strikt noodzakelijke en je zegt tegen jezelf dat het ruim voldoende is – alsof je nog meer nodig hebt om het leven vol te houden – en je hebt het gevoel dat je zo nog dagen, eeuwen door zou kunnen gaan. Je weet op zo'n moment nauwelijks waar je heen gaat en waarom, het is net zomin van belang als het verleden of hoe laat het is. En je voelt je vrij als je terugdenkt aan je contract in de hel, omdat de oude termen daarin – naam, leeftijd, beroep, loopbaan – allemaal absoluut belachelijk, futiel en spookachtig blijken te zijn.

Waarom ik zo'n goede loper ben

(NIETZSCHE)

Zo weinig mogelijk *zitten*; geen enkele gedachte geloof schenken die niet in de vrije lucht geboren is en bij vrije beweging, – waarin niet ook de spieren feestvieren. Alle vooroordelen komen uit de ingewanden. – Het zitvlees – ik heb het al eens eerder gezegd – is de eigenlijke *zonde* tegen de heilige geest. – ²

Een breuk in het leven, schrijft Nietzsche, is moeilijk, omdat de band die losraakt ons leed berokkent. Maar in plaats daarvan groeien er al snel vleugels. Het leven van Nietzsche zal een aaneenrijging van dergelijke onthechtingen, breuken en vereenzaming zijn: ten opzichte van de wereld, de samenleving, reisgenoten, collega's, vrouwen, vrienden, ouders. Maar iedere verdere verdieping van zijn eenzaamheid zal ook een verruiming van zijn vrijheid hebben betekend: geen rekenschap meer die hoeft te worden afgelegd, geen enkel compromis dat in de weg staat, de heldere, vrije blik.

Nietzsche moet een voortreffelijke loper zijn geweest, met een groot uithoudingsvermogen. Hij maakt

er heel wat keren gewag van. Het wandelen in de buitenlucht was een soort element van zijn werk, de onveranderlijke begeleiding van het schrijven.

Zijn leven kent vier grote bedrijven.

Het eerste omvat zijn ontwikkelingsjaren: van zijn geboorte (1844) tot zijn benoeming als hoogleraar filologie aan de Universiteit van Bazel. Zijn vader is predikant, een goede en rechtschapen man, die op jonge leeftijd sterft. Nietzsche stelt zich graag voor dat hij de laatste loot is van een Pools adellijk geslacht (de Nietzski's). Bij de dood van zijn vader wordt hij (op zijn vierde) de belofte voor zijn moeder, zijn grootmoeder en zijn zus. Het object van hun allergrootste toewijding. Het kind is heel intelligent en zal zijn schooltijd doorbrengen op het befaamde en veeleisende Pforta Lyceum, waar hij een klassieke opleiding krijgt. Hij wordt er aan een ijzeren regime onderworpen, waar hij later de grootsheid van zal erkennen, verwijzend naar de Griekse vergelijking: je moet kunnen gehoorzamen wil je kunnen bevelen. Zijn moeder gelooft in hem en overstelpt hem met haar bewondering in de hoop dat hij zijn briljante geest in dienst van God zal stellen. Haar droom is dat hij theoloog wordt. Het is een stevige jongen met een uitstekende gezondheid, die alleen last heeft van enorme bijziendheid, waar medisch waarschijnlijk heel weinig aan is gedaan. Hij gaat filologie studeren aan de Universiteit van Bonn en later die van Leipzig, waar zijn resultaten schitterend zijn. Als hij vierentwintig is, wordt hij op voorspraak van professor Ritschl benoemd tot hoog-

leraar filologie aan de Universiteit van Bazel. Dat is uitzonderlijk voor iemand van die leeftijd. Dan volgt het tweede bedrijf.

Hij geeft tien jaar onderricht in Griekse filologie, tien jaar van moeilijkheden en tegenslag. Het is enorm veel werk: behalve aan de universiteit moet hij ook lessen verzorgen aan het stadsgymnasium (het *Pädagogium*). Maar zag Nietzsche zichzelf alleen als filoloog? Hij werd lange tijd aangelokt door de muziek en was vervolgens gefascineerd door de filosofie. Maar het is de wetenschap van de filologie die haar armen voor hem opent. Hij omhelst haar met ietwat bezwaard hart, want het is niet zijn hoogste roeping. Maar zo kan hij in ieder geval de Grieken lezen, de tragedieschrijvers Aeschylus en Sophocles, de dichters Homerus en Hesiodus, de wijsgeren Heraclites en Anaximander en de historici (Diogenes Laërtius boeit hem, zegt hij, omdat je bij hem de mens achter het systeem ziet). Het eerste jaar verloopt uitstekend: hij werkt vol vuur aan het opzetten van zijn lessen, wordt gewaardeerd door zijn studenten, vindt nieuwe collega's; een van hen, Franz Overbeck, hoogleraar theologie, wordt een goede vriend, een trouwe vriend. De vriend die altijd klaarstaat, die hij om hulp vraagt, die hem komt ophalen in Turijn, na de inzinking. Nog in 1869 maakt Nietzsche een reis naar Luzern en begeeft zich naar Tribschen, waar hij een emotioneel bezoek brengt aan de 'Meester' (Wagner) in diens kolossale, monumentale villa. Daar raakt hij gefascineerd door Cosima,

die hij in brieven tijdens zijn gekte betitelt als ‘mijn prinses Ariane, mijn teerbeminde – volgens het vooroordeel ben ik een mens, maar het is dan ook waar dat ik lange tijd met hen om ben gegaan’ (januari 1889).

Zijn enthousiasme, zijn geestdrift voor het universitaire werk en zijn uitstekende gezondheid zijn echter van korte duur. De aanvallen en crises beginnen elkaar steeds sneller op te volgen. Het lichaam neemt wraak voor een reeks gevallen van diepgaand onbegrip.

Beroepsmatig ontstaat het onbegrip naar aanleiding van de verschijning van *De geboorte van de tragedie* in 1871, waarop de collega-filologen onthutst, zo niet woedend reageren. Het idee alleen al om een dergelijk werk te schrijven! Een boek zonder serieus onderzoek, maar vol vage, metafysische intuïties: het eeuwige conflict tussen chaos en vorm. Onbegrip voor een vriend. Hij begeeft zich elk jaar naar Bayreuth voor de huldiging van de Meester en gaat mee terug naar Tribschen, en ook op reizen door Europa, maar het dringt steeds duidelijker tot hem door dat Wagner in zijn dogmatisch fanatisme, in zijn arrogantie, iets ver tegenwoordigt waar hij van walgt, en dat zijn maag Wagners muziek niet verdraagt, erdoor in opstand komt. Die muziek, schrijft hij, je verdrinkt erin, het is een troebele poel, je moet er voortdurend ‘zwemmen’, je wordt als door een kwellende, chaotische golf overspoeld. Je hebt geen houvast meer wanneer je ernaar luistert. Van Rossini daarentegen krijg je zin om te dansen. Om maar te zwijgen van de *Carmen* van Bizet. Onbegrip op het gebied van de liefde: zijn zeer bruusk

gedane huwelijksaanzoeken worden afgewezen. Sociaal onbegrip ten slotte. Want het lukt hem niet te aarden in het mondaine kabaal van Bayreuth, maar ook niet in de kringen van hoogleraren en geleerden.

Het is moeilijk om daar goed mee om te gaan. Het wordt met het semester zwaarder en onmogelijker. Steeds vaker heeft hij verschrikkelijke hoofdpijnen die hem aan bed kluisteren, in een verduisterde kamer ligt hij te reutelen van de pijn. Zijn ogen branden, hij kan nauwelijks lezen of schrijven. Elk kwartier lezen of schrijven moet hij betalen met uren migraine. Hij vraagt of iemand hem kan voorlezen, omdat zijn ogen scheef gaan staan zodra hij ze op een bladzij laat rusten.

Nietzsche zoekt naar een compromis en vraagt of hij een cursus minder kan geven, en al snel of hij al zijn lessen aan het Pädagogium kan schrappen, en hij krijgt bovendien een jaar vrijaf om uit te blazen, te herstellen en op krachten te komen.

Maar het helpt niet.

Wat hij zich in die tijd voorneemt ter genezing wordt al gekenmerkt door hoe zijn leven er in de toekomst uit zal zien: grote tochten te voet maken en zoveel mogelijk in eenzaamheid leven. Dat zijn de twee remedies tegen de verschrikkelijke, kwellende pijnen. Wegvluchten van opwindende, drukte en andere prikkels van de wereld, die altijd prompt betaald moeten worden met uren van lijden. En wandelen, lange tijd wandelen om de hamerslagen tegen zijn slapen uiteen te drijven, af te leiden, te vergeten.